

Docentenhandleiding 'het Mysterie van 1848' - Tweedelige lessenserie / Praktische Opgave Mysteriewerkvorm voor H5 over de grondwetswijziging van 1848 (Domein A, D en Tijdvak 9)

Activiteit

Het mysterie dat historici sinds 1848 heeft beziggehouden is wat koning Willem II op 17 maart 1848 bezielde om plotseling in te stemmen met een grondige wijziging van de grondwet onder leiding van een klein groepje radicale liberalen in plaats onder leiding van de meer gematigde Tweede Kamer. Hier zijn in de loop der jaren verschillende antwoorden op gegeven. In deze mysterie-opdracht gaan leerlingen onderzoek doen naar de gebeurtenissen die leidden tot de grondwetswijziging van 1848. Leerlingen lossen 'het mysterie van 1848' op door in groepjes bronmateriaal te bestuderen en dit bronmateriaal vervolgens te gebruiken om een antwoord op enkele historische vragen te formuleren en te onderbouwen. De bronnen zijn zowel primair als secundair van aard en zijn overgenomen uit of gebaseerd op het werk *Koning Willem II*, geschreven door dr. Jeroen van Zanten.¹ Welke dieperliggende oorzaak en welke aanleiding kunnen 17 maart 1848 verklaren? Welke externe en interne factoren kunnen 17 maart 1848 verklaren? Welk motief is uiteindelijk het belangrijkste geweest voor de keuze van de koning om op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aan te stellen die de grondwet zou gaan wijzigen in zijn nadeel? Na deze deelvragen beantwoord te hebben, kunnen leerlingen een uitspraak doen over de hoofdvraag: **Waarom gaf koning Willem II op 17 maart 1848 zijn macht weg aan de liberalen?** Leerlingen presenteren hun antwoord op de hoofdvraag op een eigen gekozen manier aan de klas.

Niveau en beginsituatie:

Deze opdracht is voor examenklassen havo. Bovenbouwleerlingen hebben gemiddeld genomen weinig motivatie omtrent Domein D, de geschiedenis van de rechtstaat en de parlementaire democratie. Deze opdracht is allereerst ontworpen om de motivatie van leerlingen betreffende Domein D te bevorderen. De opdracht haakt in op aanwezige voorkennis bij leerlingen en mag gezien worden als een verwerking van lesstof horende bij Domein D. De opdracht kan tevens gebruikt worden als verwerking van lesstof horende bij Tijdvak 8. Concreet betekent dit dat het wenselijk is dat leerlingen de ontstaansgeschiedenis van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de grondwetswijziging van 1848 en het verschil tussen conservatieven en liberalen behandeld hebben. Door middel van de opdracht worden verschillende vaardigheden geoefend uit Domein A die getoetst worden op het centraal eindexamen. Deze vaardigheden zijn verwerkt in de onderstaande doelen.

Doelen:

- De leerlingen leren hoe de grondwetswijziging van 1848 tot stand is gekomen.
- De leerlingen leren de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen voor het heden aan te geven. (A.4b)
- De leerlingen leren in het kader van een historische vraagstelling verklaringen te geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen. (A.6a)
- De leerlingen leren onderscheid te maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen, zoals verschil in belang, interne en externe oorzaken en dieperliggende oorzaken en aanleidingen. (A.6b)
- De leerlingen leren uitspraken te onderbouwen met behulp van argumenten bij het geven van oordelen over het verleden. (A.7d)

¹ Zanten, Jeroen van. *Koning Willem II: 1792-1849*. Amsterdam: Boom, 2013.

Duur:

- Dit is een ontwerp voor twee lessen van vijftig minuten. Dit ontwerp is tevens (met enkele aanpassingen naar eigen inzicht) te gebruiken als een Praktische Opdracht (PO).

Vorbereiden:

- Print voor het geven van formatieve feedback tijdens de les het antwoordmodel (blz. 12-14).
- Print voor ieder groepje, bestaande uit vier leerlingen, het mysterieblad en de bronnen (enkelzijdig).
- Knip de **27** bronnen los, hussel door elkaar en stop de bronnen per groepje in een gesloten envelop.
- Zorg ervoor dat elk groepje voldoende materialen tot hun beschikking heeft voor de nabespreking.

Lesopbouw en docentinstructie**Les 1: Instructie (15 min.):**

De docent introduceert de opdracht en geeft instructie voor het maken van de opdracht.

- Laat leerlingen zelfstandig groepjes van vier vormen.
- Deel het mysterieblad uit. Lees het mysterieblad vervolgens klassikaal voor. Sta nadrukkelijk stil bij de deelvragen en de hoofdvraag, controleer of leerlingen structuurbegrippen als ‘dieperliggende oorzaak/aanleiding’ en ‘interne factor en externe factor’ beheersen.
- Geef aan dat leerlingen twee lessen hebben om de opdracht te volbrengen. Het is tijdens de eerste les de bedoeling dat leerlingen een antwoord geformuleerd hebben op de drie deelvragen.
- Pak een willekeurige bron uit een bronnenenvelop. Lees de bron hardop voor. Bespreek klassikaal hoe informatie uit een deze bron gebruikt kan worden voor het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag. Wat richtlijnen: Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen is het voor leerlingen noodzakelijk om de bronnen te ordenen. Dit kan op basis van chronologie, persoon, type bron of motief.
- Het is belangrijk dat leerlingen duidelijk aangeven welke bronnen zij gebruiken bij de beantwoording van de onderzoeksvragen. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen moeten leerlingen met elkaar in gesprek/discussie, omdat niet elke leerling elke bron heeft gelezen.
- Geef aan dat verschillende bronnen bij eenzelfde antwoord kunnen horen en dat tegelijkertijd uit eenzelfde bron verschillende antwoorden gehaald kunnen worden. Geef tevens aan dat sommige bronnen alleen informatie opleveren voor het beantwoorden van de deelvragen/hoofdvraag wanneer bronnen met elkaar in verband gebracht worden. Daarom is overleg tussen de leerlingen zo van belang.
- Beantwoord eventuele vragen.
- Deel vervolgens de bronnenenvelop uit. Geef aan dat leerlingen 25 minuten hebben vanaf het moment dat zij de envelop openen om alle opdrachten van het mysterieblad uit te voeren.

Les 1: Uitvoering: bronnen bestuderen en antwoord op deelvragen formuleren (35 min.)

Leerlingen voeren in groepjes van vier de mysterieopdracht uit.

- Leerlingen volgen bij de uitvoering het stappenplan te vinden op het uitgedeelde mysterieblad. Eerst bestuderen leerlingen de vragen, vervolgens de bronnen. De bronnen mogen door leerlingen onderling verdeeld worden. Op basis van de bestudering formuleren de leerlingen een antwoord op drie deelvragen.

- Het is de bedoeling dat de leerlingen tijdens deze eerste les een antwoord hebben gegeven op de drie deelvragen.
- Geef groepjes de vrijheid om zelfstandig en op een eigen plek in de leerruimte de deelvragen te beantwoorden.
- Zorg ervoor dat de sfeer in de leerruimte(s) rustig genoeg is zodat leerlingen voldoende concentratie hebben om de bronnen te bestuderen.
- Loop rond in de leerruimte. Zie actief toe op het leerproces van de leerlingen door hen vragen te stellen over hun (voorlopige) antwoorden en argumentatie. Geef formatieve feedback aan de leerlingen met behulp van het antwoordmodel te vinden op blz. 12-14.
- Leg na 10 minuten de les stil en bevrage klassikaal enkele groepjes over hun bevindingen en strategieën. Vervolg de les en blijf actief formatief feedback geven.
- Laat de leerlingen de bronnen aan het eind van de les terugdoen in de bronnenenvelop. Verzamel de leerlingproducten en bewaar ze voor de volgende les.

Les 2: Uitvoering: antwoorden ophalen/aanscherpen, antwoord op hoofdvraag formuleren, presentatie voorbereiden (25 min.)

Leerlingen halen hun kennis van de vorige les op en geven antwoord op de hoofdvraag van het mysterie.

- Leerlingen lezen hun antwoorden op de deelvragen gezamenlijk door en scherpen deze aan waar nodig. De docent kan deze noodzaak aangeven.
- Leerlingen formuleren samen een goed onderbouwd antwoord op de hoofdvraag.
- Leerlingen bereiden in hun eigen groepje hun presentatie over het antwoord op de hoofdvraag voor.
- Zie net als tijdens de eerste les actief toe op het leerproces van de leerlingen door hen vragen te stellen over hun (voorlopige) antwoorden en argumentatie. Geef formatieve feedback aan de leerlingen met behulp van het antwoordmodel te vinden in dit bestand.

Les 2: Nabespreking (25 min.)

De antwoorden die de groepjes op de hoofdvraag hebben geformuleerd worden gepresenteerd en klassikaal (na)besproken.

- Elk groepje presenteert hun antwoord op de hoofdvraag op eigen wijze, binnen 2 minuten.
- Toets de argumentatie/conclusies van de groepjes met behulp van het antwoordmodel.
- Het gesprek met de leerlingen is te verdiepen door hen evaluatieve vragen te stellen als:
 - Was de grondwetswijziging van 1848 een liberale staatsgreep?
 - Heeft Koning Willem II goed of fout gehandeld?
 - Was Koning Willem II een angsthans of een slimme tacticus?

Mysterieblad: Het Mysterie van 1848

Op 17 maart 1848 gaf koning Willem II plotseling toestemming aan een radicale liberale commissie om de grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden te wijzigen. Hiermee passeerde Willem II de meer gematigde Tweede Kamer, die de grondwet oorspronkelijk zou gaan aanpassen. Dit deed Willem nadat hij naar eigen zeggen ‘binnen vierentwintig uur van zeer conservatief naar zeer liberaal’ was gegaan. Door de grondwetswijziging toe te staan en in handen te geven van dit groepje liberalen verloor de koning enorm veel macht. De grondwet van 1848 gaf het grootste gedeelte van de macht van de koning immers aan het Nederlandse volk. Een vraag die historici sinds 1848 heeft beziggehouden is wat koning Willem II bezielde om plotseling in te stemmen met een grondige wijziging van de grondwet onder leiding van een klein groepje radicale liberalen in plaats van aan de meer gematigde Tweede Kamer. Niemand wil zijn eigen macht verliezen, toch?

Het is aan jullie om dit ‘mysterie van 1848’ op te lossen. Op basis van verschillende bronnen onderzoeken jullie waarom Willem II deed wat hij deed. Je gaat als groepje een goed onderbouwd antwoord formuleren op enkele historische deelvragen. Met deze kennis formuleren jullie een antwoord op een hoofdvraag. Door deze opdracht te maken oefen je maar liefst vier verschillende vaardigheden die terugkomen op je eindexamen: *in het kader van een historische vraagstelling leer je betekenis te geven, verklaringen te geven, onderscheid te maken tussen soorten oorzaken en gevolgen en uitspraken te onderbouwen met historische argumenten ontleend uit bronmateriaal.*

Hoe ga je te werk?

1. Lees de deelvragen en de hoofdvraag samen goed door.
2. Verdeel de bronnen onder je groepsleden. Bepaal vervolgens met je groepje een strategie om de bronnen te bestuderen.
 - Jullie kunnen de bronnen sorteren op basis van chronologie/motief/personen/...
3. Lees de bronnen aandachtig door. Je mag de bronnen markeren.
4. Ga met je groepje in gesprek. Geef samen een goed onderbouwd antwoord op de deelvragen.
5. Ga met je groepje in gesprek. Geef samen een goed onderbouwd antwoord op de hoofdvraag.
6. Presenteer jullie antwoord op de hoofdvraag aan de klas. Overtuig jullie medeleerlingen van jullie gelijk! Dit mag op een eigen manier, binnen 2 minuten, gedaan worden. Wat inspiratie:
 - Maak een poster, schrijf een lied/toneelstuk, maak een PowerPointpresentatie.

Deelvraag 1: Zoek een dieperliggende oorzaak en een aanleiding die kunnen verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen.

Deelvraag 2: Zoek een externe factor (van buitenaf) en een interne factor (van binnenuit Willem II) die kunnen verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen.

Deelvraag 3: Welk motief is volgens jullie het belangrijkste geweest voor de keuze van Willem II om op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aan te stellen die de grondwet zou gaan wijzigen?

Hoofdvraag: Waarom gaf koning Willem II op 17 maart 1848 zijn macht weg aan de liberalen?

Licht je antwoord altijd toe met behulp van de bronnen. Noteer altijd het nummer van de gebruikte bronnen!

Deelvraag 1A: Een **dieperliggende oorzaak** die kan verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen is...

Deelvraag 1B: Een **directe aanleiding** die kan verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen is...

Deelvraag 2A: Een **externe factor (van buitenaf)** die kan verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen is...

Deelvraag 2B: Een **interne factor (van binnenuit Willem II)** die kan verklaren waarom Willem II op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aanstelde die de grondwet zou gaan wijzigen is...

Deelvraag 3: Het **belangrijkste motief** voor de keuze van Willem II om op 17 maart 1848 een liberale grondwetscommissie aan te stellen die de grondwet zou gaan wijzigen is...

Hoofdvraag: Koning Willem II gaf op 17 maart 1848 zijn macht weg aan de liberalen omdat...

20. De grondwet van 1815 gaf de koning van Nederland heel veel macht. Hij mocht alle leden van de Eerste Kamer kiezen. Ook mocht hij regeren per Koninklijk Besluit, een besluit dat niet aan het parlement (De Eerste en de Tweede Kamer) hoefde te worden voorgelegd. De koning had ook nog eens het recht om alle ministers te benoemen. Deze ministers moesten allemaal verantwoordelijkheid afleggen aan de koning. Als een minister in de ogen van de koning iets stoms had gedaan, kon de koning hem dus ontslaan.

9. De jaren veertig waren enorm zwaar. Het Nederlandse volk had te maken met teleurstellende oogsten, het uitbreken van de aardappelziekte, strenge winters en een grote griep- en choleraepidemie. De honger en onrust nam gedurende de jaren veertig toe. De situatie gaf aanleiding tot grote bezorgdheid en onvrede onder het volk.

10. *'Leden van de Staten-Generaal. Jullie kunnen erop vertrouwen dat ik mijzelf inzet om onze binnenlandse toestand, waaronder de grondwet, te verbeteren. Jullie kunnen er daadwerkelijk op rekenen dat ik met een grondwetsherziening instem als de noodzaak hiertoe bestaat. Ik beloof het!'*

Koning Willem II, 28 oktober 1843.

16. De beloftes die de koning aan de Eerste en Tweede kamer deed verbazen ons enorm. Een paar maanden geleden had hij nog tijdens diners, kabinetsraden en overleggen gezegd dat hij enorm kritisch was over alle vernieuwingen die het parlement zou willen doorvoeren. Laat staan een herziening van de grondwet!

De ministers van Willem II, november 1843.

2. De grondwet moet gewijzigd worden. Daar zijn wij als liberalen het over eens. De koning heeft veel te veel macht ten opzichte van het parlement. Daarom doen wij een voorstel tot wijziging van de grondwet. (later komt dit voorstel bekend te staan als het negenmannenvoorstel) Hierin staat dat de ministers verantwoordelijk moeten zijn aan het parlement, niet aan de koning! Zo kan het parlement ministers ontslaan die hun taak niet goed uitvoeren. De leden van de Tweede Kamer moeten ook rechtstreeks gekozen worden door de Nederlandse stemgerechtigden. Dat is eerlijker, want dan is de Tweede Kamer een betere afspiegeling van de samenleving. Ook staat in het voorstel dat zowel de Eerste en de Tweede Kamer het recht van initiatief moeten hebben. Zo krijgt het Nederlandse volk meer macht!

Johan Rudolph Thorbecke, 9 december 1844.

11. Over het negenmannenvoorstel zei de koning in december 1844 *'Dit voorstel nooit! Al zou het schavot eemaast staan!'* Een jaar later was de koning nog steeds woest.

22. De populariteit van koning Willem II onder het volk daalde. Op maandag 20 oktober 1845, tijdens de opening van de Staten-Generaal, werd in de kranten druk gespeculeerd of de koning aanpassingen in de grondwet zou aankondigen. Toen de koning met veel ceremonieel vertoon naar het binnenhof reed, klonken er langs de route *'volkskreeten tot herziening der grondwet'*. De sfeer bleef de hele dag gespannen. De koning kondigde geen herziening aan.

23. Toen de koning in 1845 tijdens de troonrede geen grondwetsherziening aankondigde, zorgde dat in de liberale pers voor verbazing en woede. De *Arnhemsche Courant* schreef: *'Wien het hart warm klopt voor vorst en vaderland, moet de jongste troonrede diep gegriefd hebben.'* In de radicaal-liberale *Staatkundige Toevalantaarn* werd de houding van de koning *'schandelijk'* gevonden en er werd beweerd dat *'de vorst een wettig en rechtmatig gekozen volksvertegenwoordiging het zwijgen oplegt.'* Niet lang na het verschijnen van deze kritiek werden de uitgevers van de *Arnhemsche Courant* en de *Staatkundige Toevalantaarn* aangeklaagd vanwege smaad en opruiing.

6. Een populair rijmpje uit 1845:

*Ik ben de koning Ripipiep,
En kweek mijn deugden in 't geniep
Ik ben haast als een os zo stom,
En zie nooit naar mijn natie om,
Champagne ci, Champange la,
Ik ben een Koning! Tra la la.*

25. In de vroege zomer van 1847 stond de onvrede in Nederland op het punt van uitbarsten. Het volk eiste politieke hervorming en begon steeds meer geweld te gebruiken. De schaal van het geweld en de snelheid waarmee verschillende oproeren zich verspreidden, verontrustten Willem II zeer.

3. *'Ik ben bereid in te stemmen met een herziening van de grondwet. Dit ben ik echter alleen als deze herziening niet zal leiden tot de invoering van een autonome ministerraad, rechtstreekse verkiezingen en politieke ministeriële verantwoordelijkheid. (vergelijkbaar met het negenmannenvoorstel)*

Koning Willem II, 25 september 1847

5. Tussen 12 december 1847 en 6 januari 1848 werden de voorstellen voor de grondwetsherziening uitvoerig besproken in een lange rij van kabinetsraden. Uiteindelijk werd de herziening uitgewerkt in zevenentwintig punten. Tijdens de kabinetsraden waarin artikel na artikel werden besproken, maakte Willem een geïrriteerde indruk. Hij verklaarde dat de grondwetskwesie *'tot een versnelling van zijn dood zou lijden'*.

13. Naast dat Willem II ongerust was over zijn eigen gezondheid, was hij begin 1848 enorm aangeslagen door de slechte berichten uit Madeira over zijn zoon Alexander. Het ging maar niet beter met zijn gezondheid.

19. In januari 1848 leek Willem II meer dan ooit onderhevig aan stemmingswisselingen. Hij werkte hard, maar was door zijn matige gezondheid nauwelijks in staat zijn aandacht bij staatszaken te houden. Om hem heen heersten orde en wantrouwen. Geïrriteerd over de binnenlandse ontwikkelingen veranderde hij dagelijks van mening.

15. Op 22 februari 1848 werden overal in Parijs barricaden omvergeworpen en overheidsgebouwen bestormd. Paardentrams werden op hun kant gegooid, lantaarns vernield en straatstenen losgewrikt om de politie mee te bekogelen. Een Nederlandse diplomaat berichtte dat: *'de Franse koning en zijn gezin zich ternauwernood in veiligheid hebben kunnen brengen. Zij hadden nog maar net hun paleis verlaten toen de menigte het meubilair uit de ramen begon te gooien en op straat te verbranden. De troon werd naar de boulevards gezeuld en daar aan de vlammen prijsgegeven.'* Binnen een week riepen Franse revolutionairen de republiek uit. De Franse koning was zijn kroon verloren. De Revolutie van 1848 verspreidde zich als een lopend vuurtje door geheel Europa.

1. Politiedirecteur Abraham Ampt schrijft een brief aan Willem II begin maart 1848
Herstel van orde en zedelijke gehoorzaamheid aan autoriteiten wet is van die opgewonden, hongerige en teleurgestelde massa niet te verwachten. De turbulentie zal navolging vinden, zoals hij werkelijk zich reeds uitbreidt. Gelukkig is er tot dus verre bij ons nog geen nood. De groote massa verlangt geene nieuwigheden, maar eene meer vrijzinnige verandering en categorische explicatie van de grondwet.
Abraham Ampt, 9 maart 1848

26. Willem ontving begin maart 2 lange brieven uit Duitsland, geschreven door zijn dochter Sophie die getrouwd was met een Duitse prins. Een fragment:
'Op 8 maart heeft zich in de stad en rond het slot een menigte van boeren, studenten en ontevreden burgers verzameld. Bij ministers en hoogwaardigheidsbekleders zijn ruiten ingegooid. Daarna heeft de volksmassa geprobeerd het gebouw van de kamer van financiën te vernielen. De betogers eisten uitbreiding van het kiesrecht, vrijheid van drukpers en verlaging van de belasting. Om de rust te herstellen, heeft mijn schoonvader een deel van deze eisen ingewilligd. De leiders van de opstand waren hiermee tevreden gesteld.'
Sophie van Oranje-Nassau, 9 maart 1848

8. *'Lieve en goede Sophie, allerliefst kind,*
U kunt zich niet voorstellen hoeveel ik meevoel met alles wat in Weimar (Duitsland) gebeurd is en over de gevaren die u en de familie hebben doorstaan. Dank aan God dat de massa zich op tijd heeft gekalmeerd. Ik verblijd mij over de kalmte en moed die jullie hebben getoond tijdens deze penibele momenten. Hier blijft alles rustig, maar om de kalmte te bewaren, onder welke misschien een onderhuids vuur schuilgaat, heb ik het initiatief genomen. Ik zal met een liberale grondwet instemmen en ben bezig nieuwe ministers en een minister-president te kiezen, hetgeen mij momenteel een populariteit oplevert waar ik bijna bang van word.
Koning Willem II, 16 maart 1848.

27. Op 12 maart 1848 nodigt Willem II de Tweede Kamervoorzitter Boreel van Hogelanden uit op paleis Kneuterdijk. De koning had zijn besluit gemaakt: de gematigde (en bij het volk niet zo populaire) Tweede Kamer zou de grondwet moeten gaan wijzigen.

7. De radicale journalist Adriaan van Bevervoorde organiseerde op 15 en 16 maart 1848 een demonstratie. Het besluit om te gaan demonstreren was op 14 maart gemaakt in het huis van Donker Curtius, een liberaal die nauw contact had met Thorbecke. In dit huis werd duidelijk dat gezocht werd naar manieren om de koning 'aan te moedigen tot verdere wijzigingen van de grondwet'. Van Bevervoorde vertelde dat hij prima een optocht kon organiseren, maar dat hij daar wel geld voor nodig had. Donker Curtius wilde dit verstrekken, op de voorwaarde dat de demonstratie ordelijk en vreedzaam verliep, al kon het ook weer geen kwaad als *'er hier en daar bij ministers...eene ruit werd ingeworpen.'*

17. Na de demonstraties georganiseerd door van Bevervoorde had Willem II op 17 maart een overleg met de liberaal Donker Curtius over zijn voorstellen omtrent een uitvoerige grondwetswijziging. Deze voorstellen gingen veel verder dan de wijzigingen die de Tweede Kamer wilde doorvoeren. Curtius bekleedde op dat moment geen enkele politieke of bestuurlijke functie en was zelfs nooit lid geweest van de Tweede Kamer. Met goedkeuring van de koning werd hierna een populaire, radicale en liberale grondwetscommissie aangesteld met macht om de grondwet te herschrijven bestaande uit de liberalen Donker Curtius, Thorbecke en de Kempenaer. De leden van de Tweede Kamer waren woedend: waarom mogen deze radicale liberalen, waarvan sommige zelfs niet in de Tweede Kamer zitten, bepalen hoe de grondwet er uit gaat zien, en de leden van de Tweede Kamer van Nederland niet?

21. Petrus Janssen stuurde in de periode 1845-1848 dreigbrieven naar Willem II en bijna zijn gehele nabije familie. Hij dreigde begin 1848 'zijn verhaal' te publiceren:
'Aan simpele woorden van de koning heb ik niets. Als er geen innelijke schikking zou volgen, zal er voor mij niets anders opzitten dan de zaak aan de rechter voor te leggen en de publiciteit te zoeken. In het uiterste geval zal ik het zelfs bekend moeten maken aan de Tweede Kamer.'
Petrus Janssen, januari 1848.

18. *Verrukt over zo'n uitnodiging verscheen ik de volgende morgen precies op het afgesproken uur op het paleis. Ik werd in de ontvangstkamer toegelaten die uitziet op de Kneuterdijk. Na een gebruikelijk beleefdheidspraatje pakte de koning voorzichtig mijn hand en streelde deze met zo'n nerveuze opgewondenheid zodat het leek dat hij de hand van een liefelijke en bevallige minnares vasthield. 'Luister Janssen', zei de koning. 'Ik weet zeker dat je een slim en goed mens bent en ik mag je graag.' Hij trok me vervolgens naar zich toe en gaf me een kus en fluisterde: 'Geloof me Janssen, ik kan een staatsman van je maken, een voornaam man. En, kijk Janssen, ik zal een orde op je borst spelden.' Hij drukte mij nu aan zijn hart en kuste me inniger dan daarvoor...hij zei 'kom beste Janssen, doe wat ik wil'.*
Petrus Janssen over zijn ontmoeting met Willem II in 1844, 1845.

4. In februari 1848 kreeg de koning van de liberaal Andringa de Kempenaer te horen dat van Bevervoorde, de radicale journalist, een stuk zou hebben geschreven waarin werd gesproken van een ongehoord schandaal waarbij een *'zeer hooggeplaatst persoon'* betrokken zou zijn. Van Bevervoorde was volgens de Kempenaer op de hoogte van een briefwisseling tussen Janssen en de koning. De Kempenaer deelde de koning mede dat van Bevervoorde van plan was deze affaire te publiceren.

24. Nadat Willem II was overleden beweerden van Andringa de Kempenaer en Van Bevervoorde dat ze Willem II in maart 1848 in de richting van Donker Curtius hadden geduwd.

12. Tekening van de demonstraties van van Bevervoorde op 15 en 16 maart 1848. De menigte heeft fakkels in de hand. Op het spandoek staat 'Leve de vrijheid der drukpers'. De demonstraties werden gehouden tegenover de woning van Willem II.

14. Op deze kaart zijn de plaatsen aangegeven waar in 1848 liberale revoluties uitbraken waarbij meer inspraak voor het volk en meer democratie werden geëist door boze, hongerige en gewelddadige menigtes. De eerste was in Parijs.

Antwoordmodel - Tijdens de onderzoeksfase en/of tijdens de nabespreking van het mysterie is de volgende beschouwing op de onderzoeksvragen jouw leidraad:

Het karakter van Willem II, te typeren als wispelturig, trots, halsstarrig, op zoek naar populariteit.

Genoemde karakterelementen komen direct terug in bron 10, 16, 11, 22, 23, 3, 5, 19, 8, 27. De koning is wispelturig: hij is bereid in te stemmen met herzieningen, en daarna plots weer niet. Hij kan heel kwaad worden over bijv. het negenmannenvoorstel, terwijl hij in 1848 instemt met een veel grondigere wijziging. De koning lijkt trots en halsstarrig: ondanks zijn wispelturigheid is een constante terughoudendheid te zien in het doen van concessies aan de liberale beweging. In zijn brief aan zijn dochter Sophie benadrukt Willem II de ‘populariteit’ die de wijziging hem zou opleveren. Wilde de koning gewoon behaagd worden? Het karakter van Willem II mag gezien worden als een **interne factor**.

De slechte fysieke en geestelijke gezondheid van Willem II

Willem II was er in de jaren veertig slecht aan toe. Zoals te lezen in bron 19 kon de koning zijn aandacht maar slecht bij staatszaken houden in 1848, wegens zijn matige gezondheid. Hij was geïrriteerd en had stemmingswisselingen, waardoor hij ‘dagelijks van mening’ veranderde. Zijn fysieke gezondheid verergerde door nog meer tegenspoed: in bron 13 lezen we dat Willem in 1848 dagelijks getergd werd en bezorgd was over de nog slechtere gezondheid van zijn zoon. Willems slechte gezondheid en de invloed die dit had op zijn besluitvorming mag gezien worden als een **interne factor**.

Langdurige onvrede onder het Nederlandse volk

Culmineert in 1848, maar begint eerder. Terug te vinden in bron 20, 9, 10, 2, 22, 23, 6, 25, 3, 1. De onvrede begint bij de grondwet van Willems vader (bron 20) waarbij het volk vrijwel geen constitutionele zeggingskracht krijgt. De gehele jaren veertig waren zwaar (bron 9) en de honger en onrust nam elk jaar toe. Toen de koning in 1845 geen grondwetsherziening aankondigde schreven zelfs de liberale kranten de meest venijnige dingen (bron 23). De roep om politieke hervorming werd door contextuele omstandigheden steeds luider onder de bevolking (bron 25), dit had impact op Willem II: hij stemde in 1847 in met een voorzichtige grondwetswijziging (bron 3). In 1848 culmineert de onvrede in landelijke onrust, het volk eist diepgaandere veranderingen van de grondwet van de voorgestelde 27 artikelen (bron 1). De gematigde Tweede Kamer die op 12 maart de opdracht kreeg de grondwet te herschrijven, was niet zo populair. De langdurige volksonvrede mag gezien worden als een **dieperliggende oorzaak** en een **externe factor**.

Angst voor revolutie in revolutiejaar 1848

Dit motief is terug te vinden in bron 25, 19, 15, 1, 26, 8, 7, 17, 12, 14. De angst van Willem voor revolutie, het verliezen van zijn kroon, was reëel in 1848. In 1847 was Willem al angstig voor revolutie (bron 25). Toen berichten hem bereikten over wat er in Frankrijk, Duitsland en Nederland gebeurde moet de schrik hem aan het lijf gejaagd zijn. De brieven van van Ampt (bron 1) en van zijn dochter Sophie (bron 8) heeft Willem zich ten eerste aangetrokken: concessies doen werkte in het buitenland, het binnenland schreeuwt er ook om. De dreiging was reëel, ziende op de kaart (bron 14). Ook in Nederland werden demonstraties gehouden (bron 7, 12). Willem II schrijft aan zijn dochter dat hij een verdere herziening van de grondwet toestaat ‘om de kalme te bewaren onder welke misschien een onderhuis vuur schuilgaat’ (bron 26). De Revolutie in Parijs, de brieven van van Ampt en van Sophie en de demonstraties voor het paleis van de koning zouden allemaal een **aanleiding** kunnen zijn. De revolutionaire onrust mag gezien worden als een **externe factor**.

Voortdurende liberale druk tot grondwetsherziening

Dit motief is terug te vinden in bron 20, 10, 2, 11, 23, 3, 5, 7, 17. De liberalen uitten in 1815 hun onvrede over de grondwet van Willem I (bron 20). In 1844 roepen Thorbecke en de liberalen om verandering (bron 2), dit uit zich in het negenmannenvoorstel. De koning weigert. Het negenmannenvoorstel komt er niet door (bron 11). Liberalen blijven drukken (bron 23) en krijgen het voor elkaar zevenentwintig kleine wijzigingen te laten bespreken eind 1847 (bron 3, 5). Liberalen maken van de mogelijkheid gebruik om nog meer hervormingen door te drukken als in het volgende jaar in Parijs de revolutie uitbreekt (bron 17). De langdurige liberale onvrede mag gezien worden als een **dieperliggende oorzaak**. De druk die liberalen uitoefenen mag gezien worden als een **externe factor**.

(Liberale) chantage en intimidatie.

Dit motief is terug te vinden in bron 7, 17, 21, 18, 4, 24, 12. Het verhaal begint met Petrus Janssen die een homoseksuele affaire heeft gehad met Willem II (bron 18) en die meermaals dreigt te publiceren (bron 21). Begin 1848 komt Janssen in contact met de radicaal liberale journalist van Bevervoorde (bron 4). Van Bevervoorde staat in contact met enkele hoogstaande liberalen, waaronder Andringa de Kempnaer en Donker Curtius. Hoe weten we dit? Ten eerste, Andringa de Kempnaer vertelt aan de koning dat van Bevervoorde afweet van de affaire Janssen (bron 4). De Kempnaer en van Bevervoorde hebben dus contact met elkaar gehad. Ten tweede: de liberalen o.l.v. Donker Curtius tuigen op 15 en 16 maart demonstraties op om de koning tot meer herzieningen aan te sporen (bron 7, 17, 12). Hierbij zetten ze met opzet de radicaal-liberale van Bevervoorde in. Hieruit is te achterhalen dat ook Donker Curtius contact had met van Bevervoorde en waarschijnlijk wist van de affaire Janssen. In maart 1848 moeten de Kempnaer, van Bevervoorde en waarschijnlijk ook Donker Curtius dus kennis gehad hebben van de ‘affaire Janssen’. Het is aannemelijk dat deze groep in de context van maart 1848 druk op Willem II heeft uitgeoefend: van Bevervoorde en de Kempnaer beweerden dat zij in maart 1848 de koning in de richting van Donker Curtius hadden geduwd (bron 24). Op 17 maart wordt Donker Curtius uitgenodigd door Willem II om aan het hoofd te staan van een liberale commissie tot wijziging van de grondwet (bron 17). Met deze zet van Willem II wordt de volledige Tweede Kamer, die eerst de grondwet zou gaan wijzigen zoals besproken op 12 maart (bron 27), gepasseerd. Ook lid van de liberale commissie: De Kempnaer. Het parlement brak zich het hoofd: waarom geeft Willem II de grondwetsherziening volledig in handen van radicale liberalen, zelfs liberalen die niet eens in de Tweede Kamer gediend hebben? Het riekt naar chantage en intimidatie. De chantage en bijbehorende demonstraties met van Bevervoorde mogen gezien worden als een **aanleiding** evenals een **externe factor**. Het feit dat de koning chantabel was wegens zijn escapades mag gezien worden als een **interne factor**.

Concluderend:

Liberale chantage en intimidatie rondom Willems seksualiteit hebben een rol gespeeld. Echter, Willems karakter (op zoek naar populariteit, wispelturig, trots, halsstarrig), zijn slechte fysieke en geestelijke gezondheid, en zijn reële angst voor revolutie nadat in vrijwel heel beschaafd Europa vorstenhuizen waren onttroond, zijn minstens zo relevant. Hiernaast was er de langdurige druk van de liberalen tot grondwetsherziening die al begon in 1815 en de onvrede van het Nederlandse volk in de jaren veertig.

De chantagekwestie verklaart ontzettend goed waarom Willem II Donker Curtius en de liberalen een vrijpas gaf om de grondwet, buiten weten en medezeggenschap van het parlement om, te wijzigen. Het blijft echter de vraag of deze chantage een dergelijke uitwerking op Willem II had gehad, als de context van 1848 wat 'rustiger' was geweest dan hij voor de Oranjekoning was. De aanleidingen zouden dus niet aanleidingen geweest kunnen zijn zonder de langdurige oorzaken. Interne factoren spelen samen met externe factoren een rol in de gebeurtenissen van 1848.

Deze opdracht getuigt van het feit dat bepaald (historisch) handelen nooit afhangt van één of twee dingen, maar dat handelen een proces is waarbij allerlei verschillende factoren een rol spelen. Geschiedenis is rommelig. Mensen zijn niet binair.

Welke factor het meest doorslaggevend was bij Willems besluit tot de liberale grondwetswijziging van 1848 blijft de vraag. Geschiedenis is en blijft immers een discussie zonder eind. Een **sluitend antwoord** op de onderzoeksvragen en de hoofdvraag is er dus **niet**. In ieder geval is dit duidelijk: het verhaal van Willems ommezwaai in maart 1848, zijn zogenaamde metamorfose van conservatief naar liberaal, is niet terug te voeren op een enkele factor of oorzaak.²

² Jeroen van Zanten, *Koning Willem II: 1792-1849* (Amsterdam: Boom, 2013), 554.